

DRAME ȘI TRAME ALE MARELUI RĂZBOI ÎN MEMORII SONORE ROMÂNEȘTI

Constantin RĂILEANU

Abstract: Major events which have marked the evolution of the Romanian society, have had echoes on those who were willingly implicated or not. According to their environment of origin, social status, comprehension level, these occasional participants have immortalized their personal experience in various artistic genres (music, poetry, dramaturgy, and many others), intended to pass to the latter generations useful and of general interest information. The first World War generated a wealthy artistic repertoire created by authors of modest origins, this material reflecting more of the suffering and the sad experiences lived by the common man, which he is obliged to live without his will, rather than the political objectives, which were aims of the Romanian intellectuals. The manuscript we have analyzed in this study contains a part of this lyric thesaurus and constitutes a rich source of information for those who want to understand the greater image of the impact produced by a major event of this type.

Keywords. World War I, memories, manuscript, ancient music, folklor.

Primul Război Mondial a produs schimbări majore și ireversibile nu doar în tehnica și gândirea militară¹, ci și în viețile și sufletele celor implicați direct și indirect în desfășurarea evenimentelor. Astfel, în Europa, scena principală a tristului eveniment istoric, urmările războiului au amprentat în mod

¹ Gral brig. (r) dr. Gheorghe Văduva, *Arta militară de-a lungul mileniilor*, Editura Cteea, București, 2004, p. 382-434.

nemilos evoluția psihică a maselor², producând o impresie puternică ce a fost immortalizată în cântecele și poeziile vremii.

Pentru români impactul a fost marcant, deoarece odată cu acest război se reconfigurează granițele și se extinde teritoriul tânărului regat prin aderarea Ardealului, Bucovinei și Basarabiei³. Marea Unire realizată de elitele intelectuale și politice ale vremii nu poate șterge prea repede dramele născute în iureșul trupelor, șuieratul gloanțelor și fumul distrugerilor provocate de combatanți. Copii orfani, invalizi de război, femei violate sau văduve și bătrâni care au pierdut puțina sursă de existență alcătuiesc un cortegiu trist de victime îndurerate ale unor conflicte politice iscate din interese absconse pentru omul simplu.

Aceste realități, ce au fost puse pe muzică (unele dintre ele au fost transpuse pe melodii cunoscute în epocă), reprezintă un tezaur informativ important pentru înțelegerea contextului social rural și urban românesc din primele două decenii ale secolului XX.

² Constantin Hlihor, *România în anii primului război mondial: Între geopolitica marilor puteri și idealurile revoluției unității naționale depline*, în *România în anii premergători Marii Uniri 1916 – 1917. Proiect – culegere de studii*, Gheorghe Sbârna, Ioan Opriș – coordonatori, Editura Muzeul Literaturii Române, București 2017, p. 59-84 și <https://www.punctulcritic.ro/constantin-hlihor-intre-geopolitica-marilor-puteri-si-idealurile-unitatii-nationale-depline.html> vizualizată la data de 31.07.2018; <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/suferintele-populatiei-si-ale-prizonierilor-in-primul-razboi-mondial> vizualizată la data de 31.07.2018.

³ Ioan Aurel Pop, *Premisele istorice ale Marii Uniri*, cuvântare susținută la Sesiunea solemnă dedicată zilei de 1 Decembrie, sărbătoarea națională a României, București, 28 noiembrie 2014, p. 1-7, www.acad.ro/com2014/img1128Unirea/doc/d06MareaUnire-IoanAurelPop.pdf vizualizată la data de 31.07.2018; https://adevarul.ro/news/eveniment/dezinformarea-centenarul-marii-uniri-1_591972115_ab6550cb81e163f/index.html, vizualizată la data de 31.07.2018; acad. Gheorghe Duca, *Marea Unire din 1918 și consecințele ei pentru dezvoltarea științei și culturii în Basarabia*, Comunicare susținută la sesiunea solemnă „Marea Unire din 1918” din 28 noiembrie 2014, www.academiaromana.ro/.../img1128Unirea/doc/d04MareaUnire-GheorgheDuca.pdf, vizualizată la data de 31.07.2018; I. Lupaș, *Istoria Unirii Românilor cu o reproducere în culori după o pânză de D. Stoica și cu multe alte chipuri și vederi*, colecția Cartea Satului, Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, București 1937, p. 338-393.

Sursele de recuperare a repertoriului muzical rezultat sunt multiple și diverse: culegerile realizate în mod organizat de etnologi și muzicologi de la diferite institute din țară⁴, înregistrările realizate de interpreți de folclor la diferite radiouri, televiziuni sau spectacole a unor variante transmise lor pe cale orală⁵, notițele unora dintre participanți la marea conflagrație⁶ sau ale urmașilor acestora.

Deși manuscrise ale acestora din urmă sunt mai rare, totuși ele există și constituie un valoros material ce reflectă modul de înțelegere a evenimentelor sociale majore de către subiecți proveniți din mediul rural sau urban.

Un astfel de material scris îl constituie și cele patru caiete de cântece (doar versuri) lăsate de Maria Răileanu celor patru copii ca moștenire și „pomenire” pentru ea și soțul ei Ioan (Jan) Răileanu. Scrise pe perioada iernii, cântecele au fost notate într-un prim caiet, celelalte trei fiind copii ale celui dintâi.

Ioan s-a născut în 1922 în satul Chișcăreni, județul Iași. Este înrolat în armata română în cel de al Doilea Război Mondial și, când România a întors armele, a fost luat prizonier de ruși, alături de alți camarazi, și dus undeva în zonele rusești vorbitoare de limbă arabă. După patru ani de prizonierat, revine în țară și se căsătorește cu Maria Țurcanu (n. 1928), devenită Răileanu, cu care va avea 4 copii.

Ambilor le plăcea să cânte, astfel că toate întâlnirile cu rudele la diferite momente aniversare erau însoțite de momente muzicale, care constau în melodii cunoscute tuturor sau unele (noutăți, n.n.) preluate în diferite momente și din diferite locuri.

⁴ Fonoteca Arhivei de folclor „Vasile Adăscăliței”, vol. 1 – *Cântece de cătănie*, Text & selecție: Lucian-Valeriu Lefter, Consiliul Județean Vaslui, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui Vaslui, 2017, p. 1-20.

⁵ *Ibidem*. Fonoteca Arhivei de folclor „Vasile Adăscăliței”, *Cântece de cătănie*, CD.

⁶ Horia Dumitrescu, *Figuri de comandanți din primul război mondial în jurnalul de front al generalului Ion Rașcu*, în *07-Cronica-Vrancei-VII-2008-06* <http://cimec.ro/http://muzeulvrancei.ro>, vizualizată la data de 31.07.2018; Emil D. Măcelariu, *Flori de sânge: din carnetul unui preot militar*, Cluj, Cosânzeana, 1920; Vasile Bianu, *Însemnări din războiul României Mari*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1926 http://hiphi.ubbcluj.ro/Public/File/evenimente/Bibliografie_concurs_WWI.pdf, vizualizată la data de 31.07.2018.

Aceste reuniuni o determină pe Maria să aștearnă în scris cântecele știute din copilărie sau învățate fie de la soț, fie din alte surse și să lase câte un caiet (aproximativ identic) fiecăruia dintre cei patru copii.

Aceste cântece sunt notate de-a lungul a cca 20 de ani (~1976 - ~1996) și acoperă mai multe categorii ale cântecului sătesc și orășenesc: cântece de război, de dragoste, de cătănie, de văduvie, de mahala, versuri ocazionale (specifice obiceiurilor agrare și de iarnă), catrene, cuplete și monologuri – posibil a fi ale lui Constantin Tănase –, poezii –, din primele decenii ale secolului XX și până la finele acestuia – o perioadă de aproape 100 de ani.

Repertoriul este unul oarecum exotic pentru cei care au luat contact doar cu informații oficiale privitoare la evenimentele ce au marcat secolul trecut. Crime din iubire, condamnări eronate, suferințe ale invalizilor de război sau ale copiilor orfani, înstrăinarea și dorul de casă, satirizarea defectelor sociale sunt doar câteva dintre subiectele pe care cercetătorii sau cei curioși le pot găsi între filele acestui caiet.

Caietul are formatul A4 cu dimensiunile 29,5 x 21,5 cm, iar copertele sunt acoperite cu o învelitoare din hârtie albă. Pe fața 1 scrie *Album de cântece. A lui Costel să fie acest album. Maria.*

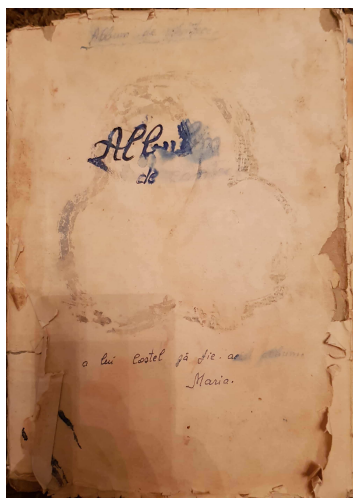

Fig. 1, Pagina de gardă a *Albumului de Cântece*

Sub învelitoare, pe coperta I^r apare titlul *Album de Cântece*. 95 foi și 1189/X. Botoșani. Pe coperta II (I^v) apare notată o indicație ulterior tăiată: ~~Am să-i dau Licăi 10.200 lei~~. Pe coperta IV (II^v) apare notat numărul paginilor cuprinse: 95. Notarea paginilor, realizată de autoare, este făcută doar pe recto fiecărei file și cuprinde un umăr de 91 file (182 pagini).

La f.1^r supra este menționat: „Melodia se lovește cu *Foaie verde diun piper amărâte grănicer*”, urmează *Cântec*. Primul vers *Cobori doamne în Hargita*. Sfârșitul piesei este pe I^v infra.

Pe f. 2^r supra este notat titlul *Cântec*. *Întro vale mult adânc*, iar infra apare informația „Sfârșit. Scris în ziua de 21 Februarie 1977...”, ce elucidează faptul că nu este primul caiet în care au fost notate cântecele cuprinse.

Pe f. 6^v și f. 7^r sunt desenate flori colorate și mențiunea „Scris în ziua de 22 Mai 1977. Răileanu Maria”, privitoare la cântecul *Adio clipe fericite și Adio puișorul meu*.

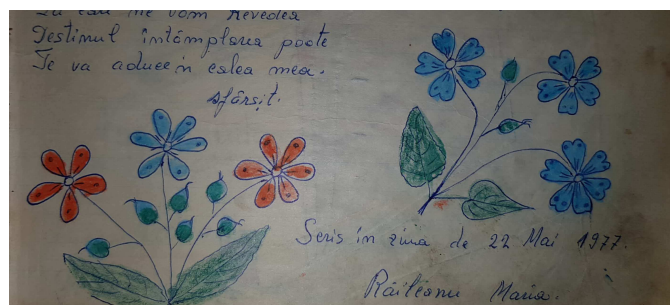

Fig. 2. Flori desenate pe 8r și infra *Nu mă uita, Maria*. Desenat de Răileanu Maria, f.7^v-f8^r.

Fig. 3. Desen reprezentând un bărbat și o femeie așezați față în față

F.11^v infra: „Desenat de Răileanu I. Maria ziua de 22 Mai 1977 ora 10.00...” și un desen cu un buchet de flori colorate într-o vază cu toarte.

F. 12^r – o femeie desenată și *infra* mențiunea „Desenat de Răileanu Maria”.

F.14^r pe verticală: „am scris acest cântec în ziua de 25 Iunie 1978”.
F.14^v infra „Cu drag Maria” și f.15^r infra „scris de mine Maria”.

F. 15^v desenată o femeie cu un buchet de flori în mână.

La f. 17^r infra se află menționată motivația realizării acestei colecții:

„Am scris acest album să-l păstrați ca amintire spre a vă aminti din melodiile mele care le-am reținut din copilăria mea ... las ca amintire fetelor și băiatului meu scrise cu multă atenție pentru a vă reaminti din cântecele mele... să vă petreceți cu ele și să mă pomeniți când veți deschide acest album plin cu cântece de jale și de veselie ... astăzi ziua de 23 Martie 1980 ... a voastră mămică Maria ... Născută în 1928 etatea 53 ani ... l-a scris să fie a lui Costel.”

F.18^v sfârșit: „Scris de mine Maria.”

F.19^v, pe verticală: „acest cântec este scris de mine în ziua de 10 Februarie 1979. Maria.”

F. 23^r, infra: „acest album îl scriu spre amintire...în anul 1979 la etatea de 51 ani văzând că nu mai prind a vedea bine niam gândit să las copiilor mei acest album scris de mâna mea Maria”.

F.23^v, supra: „Dacă vrei să fii iubită/ Fii cuminte și cinstită/ Mintea și inteligența/ E mai mult ca frumusețea” și *infra* este desenat un buchet de flori în prim plan; o mână de femeie cu un buchet de flori în plan secund.

F. 30^r infra:

„Acest cântec l-am învățat dela tăticu meu. a murit în etate de 49 de ani când era bolnav. mil cânta mie ca săl învăț săl pomenesc iar eu eram de 9 ani când lam învățat. la plecarea lui din viață eram de 10 ani. și cântecul lam învățat tot dela el mugur, mugur, mugurel. R. Maria.”

F. 32: *Cântecul Ofiguței*; *infra*: „Melodia dela țărăncuță, țărăncuță. Când ese badea la cosit”.

F. 35^v: un mic buchet desenat de fiica mai mare cu mențiunea „desenat în ziua de 4 martie 1979 de mine Lica Macovei.”

Acest tip de mențiuni și desene se regăsesc pe parcursul întregului caiet, oferind informații despre evenimentele petrecute în cadru intim și care au avut efecte asupra familiei sau al căror ecou a ajuns până în satul lor. Astfel, se poate urmări evoluția repertoriului ales spre eternizare și prin prisma evenimentelor sociale ce au avut loc în acești ani.

Sunt notate peste 100 de cântece, catrene, amintiri, poezii și însemnări ce au avut însemnătate pentru autoarea colecției. Unele dintre ele sunt preluate din folclorul cotidian, altele sunt legate de evenimente sociale locale, naționale sau internaționale, cum este cazul cântecelor *Cobori doamne la Harghita*, în care este expusă în versuri tragedia unei pruncucideri săvârșită de mamă, *Cântecul lui Duca*, în care este istorisită asasinarea prim-ministrului I. Gh. Duca, pe peronul gării Sinaia, în 1933 sau *Tictanicul* – povestea tristului final al navei Titanic în 1912.

După cum a fost menționat în paginile anterioare, există și câteva texte cu referire la evenimentele legate de Primul Război Mondial și efectele produse asupra omului provenit din satele și mahalalele românești.

F. 2^v – *Cântec – Înainte de război eram*. Recrutat pentru front și revenit după război, personajul masculin află că iubita s-a căsătorit între timp și a încălcat promisiunea făcută de a-l aștepta. Orbit de furie, o ucide cu toporul și este condamnat la ocnă unde își rememorează greșeala fatală și motivul care a condus la săvârșirea ei.

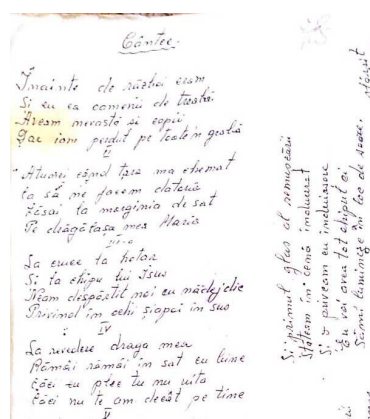

Fig. 4, F. 6^v – *Cântecul unui orfan (orfane, n. n.) de război*

O copilă, orfană de război, căreia mama ei nu îi spusese că tatăl decedase pe câmpul de luptă, îi scrie acestuia o scrisoare în care îi adresează o serie de întrebări plină de speranță că va primi răspuns. Această scrisoare a ajuns la un ofițer, care, impresionat de conținutul ei, o transformă într-un cântec, imortalizând astfel trista poveste a copilei.

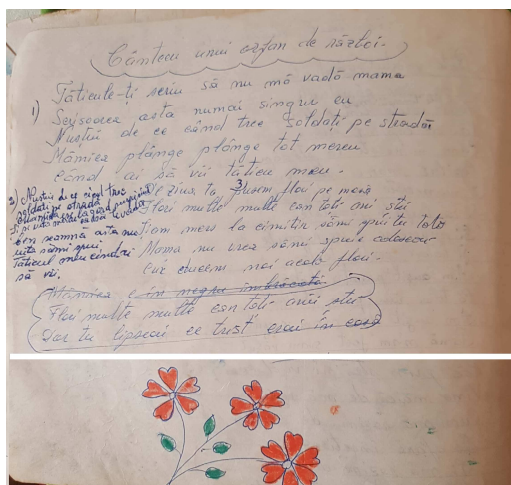

Fig. 5, F. 22^v – Cântecul uinui orfan de război

Cunoscut în alte versiuni cu titlul *Cântecul lui Jan* sau *Pe un drum ce vine*⁷. Episod cu referire la Războiul Balcanic (parte a Primului Război Mondial) ce cuprinde povestea de dragoste a unei tinere fete ce își așteaptă iubitul să revină de pe front. Teama că ar fi murit se transformă în bucurie când îl recunoaște în interlocutorul din aceste versuri.

⁷ Fonoteca Arhivei de folclor „Vasile Adăscăliței”, *op. cit.*, p. 11.

Ghiarghita pe unde tui cluc
 Temnița să te mănânce
 Temnița oama eș mare
 Cai omariș fota mare.

Cântecul lui Dan

Pe un drum ce vine
 Din munții Botesni
 Se întâlnește o fată
 Cum clomni căpitan
 Stai răgut tu oare
 Mămole căpitane
 Nu sargent ce poartă
 Numele de Dan

Ba lăm vâgut fată
 Chiar lăm si povit
 Căm accasta bătălie
 Eu cinstu a murit

cul meu bărbat
 m cunimat
 : bărbat și de toate lumee și de
 deșperu tot

Fig. 6, F. 24^r – Cântecul uinui orfan de război

Dureroasa poveste a unui copil ai cărui părinți au murit din cauza efectelor dezastruoase ale acestui război. Tatăl a murit la Mărășești, iar mama copilului înnebunește la primirea veștii și, ulterior, moare, lăsând singurul lor copil orfan.

Cântecul unui orfan de război 24

Copil mîieut eu ochi eșprui
 De ce tot plîngi și spui oricui
 De ce tot plîngi și spui oricui
 Că ești copilul al nimănui

Al nimănui pe acest pămînt
 Tata și mama sînt în mormînt
 La mărășești taticul meu
 Cu armă în mîmă ca un leu
 După împușcare și cuant lovit
 Sărmanul "tata" a și murit

Fig. 7, F. 39^{r-v} – Cântecul uinui orfan de război

O modalitate unică și pozitivă de a privi viața cu bune și rele exprimată prin versurile acestui cântec ce descrie viața unui om și momentele ei importante, prin dependența de muzică și dans.

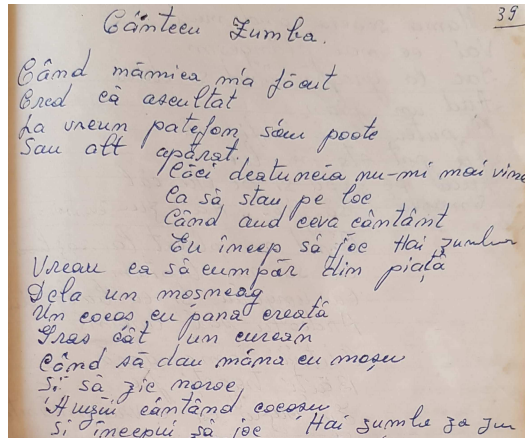

Fig. 8, F. 38, Cântecul Zumba

F. 60^{F-V} – Cântecul acelor ce mor pe front, cunoscut în alte surse Măi soldat din roșiori, Fonoteca Arhivei de folclor „Vasile Adăscăliței”, op. cit., p. 9-10.

Tema centrală este destinul soldatului roșior de a muri pe câmpul de luptă fără cineva la căpătâi care să îi aline suferința în ultimele clipe ale vieții.

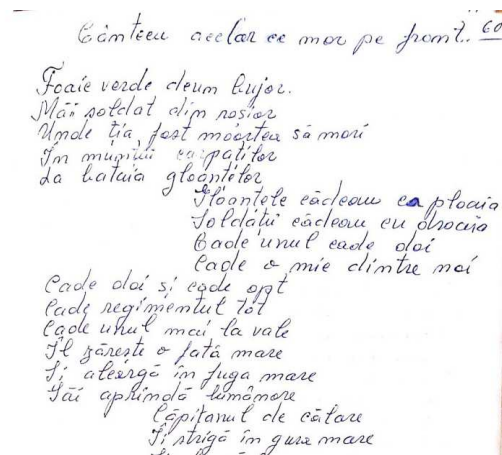

Fig 9. F. 60^{F-V} – Cântecul acelor ce mor pe front

F. 63^v – *Cântec. Firicel de iarbă rară, adio*. Un salut de rămas-bun adresat locurilor natale înainte de a pleca la război. Reflectă durerea ruperii de pacea familiei și de o viață ce cu siguranță nu va mai fi la fel.

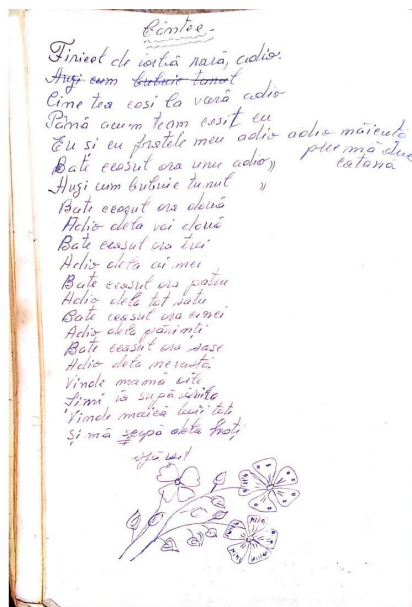

Fig. 10, F. 63^v – *Cântec. Firicel de iarbă rară, adio*.

Trăirile și percepțiile omului provenit din mediul sătesc sau din mahalalele orașelor raportate la Primul Război Mondial și la Marea Unire din 1918 sunt un câmp de studiu necercetat pe îndelete, mai ales din privința tezaurului cultural sonor creat sub impactul generat de aceste evenimente.

Efectele celor două evenimente sunt resimțite inegal și la perioade diferite de timp, de unde și impactul disproporționat ce a generat un repertoriu spontan și neideologizat.

Rezultatul prezentei analize efectuate asupra acestui repertoriu (cuprins în special în caietul-sursă) constată existența unei preocupări minime din partea oamenilor proveniți din spațiile sociale amintite – sat, mahala - pentru importanța actului de unificare politică a provinciilor românești, dar o proliferare a creațiilor lirice generate sub impresia puternică a Marelui Război. O astfel de atitudine este firească, deoarece în război au participat în mod activ,

în timp ce realizarea României unificate a fost în principal o acțiune a clasei politice.

Cu toate că publicul contemporan românesc este mai puțin informat asupra acestor mici drame personale trăite individual de diferiți participanți la Primul Război de proporții mondiale, totuși, ele reflectă mai coerent și corect stările sufletești experimentate de aceștia și nevoia de a le depozita într-o formă de diseminare accesibilă tuturor structurilor de organizare socio-administrativă (sat, comună, mahala, târg sau oraș). Astfel, lirica poetică și/sau muzicală devine vehicul principal de comunicare a propriilor experiențe și a moralei ce reiese uneori din poveștile expuse.

Acest an – centenar al Primului Război Mondial și al Marii Uniri – este important pentru demararea unor cercetări elocvente asupra evenimentelor derivate din cele două momente istorice cruciale, obiectivismul și dezideologizarea fiind două dintre condițiile necesare unei aprofundări corecte și pertinente a informațiilor legate de aceste subiecte.

Constantin RĂILEANU

Universitatea Aristotel din Thessalonik,

Departamentul de Muzicologie

constantin@antonpann.ro